

EGY ÉRDEKES FORRÁS AZ ELSŐ KERESZTES HADJÁRATRÓL

Albertus (Albericus) Aquensis tizenkét könyvben örökítette meg az első keresztes hadjárat és a jeruzsálemi királyság történetét. *Historia Hierosolymitanae expeditionis* című műve¹ 1095-től 1121-ig, II. Balduin uralkodásának második évéig követi nyomon az eseményeket. A szerző személyéről csak keveset tudunk. Valószínűleg azonos az aacheni Marienstift legrégebb halottaskönyvébe 1239 körül bevezetett *Albertus custos dyaconus frater noster*rel. Terjedelmes krónikáját 1121–1158 között írhatta, mivel 1158-ban az utrechti Paulusstift annak egy példányát már birtokolta. A mű első hat könyvében az első keresztes hadjáratot mutatja be a jeruzsálemi királyság alapításáig. A 7–12. könyv a jeruzsálemi királyság történetét tárgyalja 1100-tól 1121-ig. Ez a rész – szemben a krónikás szerkezetű előzővel – évkönyv jellegű.

Albertus Aquensis személyesen nem vett részt a hadjáratban, munkája részint szóbeli, részint írott forrásokra támaszkodik. Művében történeti és mesés elemek keverednek, emiatt ellentmondó állításokkal is találkozunk benne. Sybel² tagadta történelmi értékét. Álláspontja szerint a sok pontatlanság is igazolja: a szerző nem járt a Szentföldön. Úgy véli, hogy a krónika mesék halmazza, a korhangulatot ugyan ábrázolja, ám egyáltalán nem hiteles. Kugler és Kühn³ viszont igyekezett kimutatni, hogy a mű forrása egy, a Bouillon Gottfried kísérletéhez tartozó lotharingiai pap elveszett krónikája volt. Knoch⁴ szerint ez csak az első hat könyv forrása lehetett. A mű történeti értéke tehát máig vitatott.

Albertus Aquensis stílusa igen egyszerű. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy krónikája unalmas olvasmány. A szerzőt sok minden érdekelte: élelmezés, vízellátás, terep- és domborzati viszonyok, geográfiai jelenségek, haderők nagysága, megoszlása és a hosszas ostromok is. Terjedelmes művét nagy anyagbőség jellemzi, melyet a sok-sok érdekesség, izgalmas és részletes csataleírás páratlanul színes történetté tesz. Albertus figyelme minden részletre kiterjed, semmit sem szépít, és semmit sem hagy el haditudósításaiban. Szereplői nem minden esetben a keresztény erkölcs megtestesítői: nem ritkán rabolnak, gyűjtogatnak. A krónika néhol igen naív: a mesés elemek híven tükrözik a nyugati világ elképzeléseit a keresztes háborúk hangulatáról és körülményeiről. Művéből nemcsak az első keresztes hadjárat számos résztvevője, hanem annak útvonala is megismerhető, ezért a történeti földrajzi kutatás számára is igen hasznos. Leírásának segítségével a mai olvasó is nyomon követheti a kereszttesek egykori útját.

Szemelvényeinkben a munka első könyvének érdekesebb fejezeteiből adunk ízelítőt. Először megismerhetjük az ún. népi keresztes hadjáratot, amely az aacheni kanonok tudósítása szerint 1096. március 8-án indult meg. Részletesen bemutatja a rendezetlen, szedett-vedett hadak áthaladását Magyarországon. Az első sereget egy bizonyos Walter Senzavehor (Sans-Avoir, azaz Nincsetelen Valter) vezette, a másodikat pedig Remete Péter. Ez utóbbi csapat átvonulását mutatjuk be részletükben.

VIII. fejezet

A népes seregével Jeruzsálem felé tartó Péter hogyan állt bosszút társaiért Magyarországon

Remete Péter igen nagy serege franciákból, svábokból, bajorokból és lotharingiaiakból állt. Péter útközben bejött Magyarországra, és Sopron kapuja előtt az általa vezetett egész sereggel letáborozott. A sátrak leverése után tüstént követeket küldött Magyarországon uralkodójához, hogy engedje be őt és társait, s adjon nekik áthaladást országa közepén. Erre engedély is kapott azzal a feltétellel, hogy a király országában nem lesz rablás: folytassa békén útját, és amire a seregnek szüksége van, azt mind civakodás és perlekedés nélkül pénzért vásárolják meg. Miután Péter meghallotta a király iránta és övéi iránt tanúsított jóakarát, nagyon megörült, és békességben áthaladt Magyarországon; a kelő mennyiségben, igaz mértékkel mérten mindent megkapott és megfizetett, amire szüksége volt, és így minden zavar nélkül eljutott egész seregével Malevilláig (Zimonyig).

Amint közeleddett a nevezett helység határához, fülükbe jutott a hír, hogy ama tájék Guz nevű ispánja, a magyar király egyik főembere gaz kapzsiságtól fűtve felfegyverzett katonákat gyűjtött egybe, és igen galád tervet szőtt egy fentebb már említett herceggel, Nichita bolgár fejedelemmel, Belgrád várának előljárójával, hogy ez is szedje össze csatlósai haderejét, verje le és ölje le Péter seregének elővédjét, míg ő maga katonáival az utóvédet veszi üldözőbe, s lemészárolja őket; ezután a hatalmas derékhadat teljesen ki tudják fosztani, elrabolják és elosztják maguk között lovaikat, aranyukat, ezüstjüket, ruháikat. Amikor ezt Péter meghallotta, egyáltalán nem akart feltételezni róluk ekkora gáztettet – hiszen a magyarok s a bolgárok keresztények voltak – egészen addig, amíg Zimonyhoz érve társai meg nem pillantották Walter tizenhat emberének a falra kiakasztott fegyvereit és ruháit, akiket a magyarok nem sokkal korábban csellel feltartóztattak, és nem átaloltak kifosztani.

Amikor Péter értesül társai ellen elkövetett jogtalanságról, és meglátja fegyvereiket, ruháikat, társait bosszúra tüzeli. Ezek harsányan megszólaltatják a kürtöket, felemelik hadi jelvényeiket, odarohannak, s nyílzápor közepette megostromolják a falakat: oly szakadatlanul, oly hihetetlen sűrűséggel záporozták nyilaikat a falakon állókra, hogy a magyarok egyáltalán nem tudtak ellenállni az ostromló franciák bátorságának, visszavonultak a falakról, hátha a városon belül meg tudnak állni a franciák erőivel szemben. Erre a Stampae (Étampes) városából származó Gottfried, melléknevén Burel, egy kétszáz gyalogosból álló csapat hatalmas testi erejű vezetője és zászlótartója, aki maga is gyalogos volt, látva az ellenség elmenekülését a falakról, egy véletlenül ott talált létra segítségével gyorsan átmászik a falon. A Breiaie (Broyes) várából való Reinoldus, egy kiváló lovas, aki fejét sisakkal fedte, és mellvértet hordott, szintén felhág a falakra Gottfried után, miközben valamennyi lovas és gyalogos is parkodik betörni. A magyarok látván az életveszélyt és a fenyegető pusztulást, kb. hétezeren összeverődnek, hogy védekezzenek, és egy másik, kelet felé néző kapun át kivonulnak egy magas kőszirt csúcsára, amely mellett folyt el a Duna, s azon az oldalon vetették meg lábukat, amely bevehetetlenül meg volt erősítve. De túlnyomó részüket, azokat, akik a keskeny nyílás miatt nem tudtak gyorsan kimenekülni, a kapun belül hányták kardélre. Egyeseket, akik a hegytetőn reméltek szabadulást, az üldöző zarándokok koncoltak fel, másokat a hegytetőről taszítottak a mélybe, és a Duna hullámai nyelték el őket; többen hajón menekültek el.

Mintegy négyezer magyar esett itt el, a zarándokok közül viszont csak százan lelték halálukat, nem számítva a sebesülteket. E győzelem után Péter összes emberével az említett Zimony várában maradt öt napon át, mert itt bőven talált ételmet, gabonát, juhnyájakat, marhacsordákat, innivalót és rengeteg lovat.

Harmadikként indult egy Rajna-vidéki német pap, Godescalculus, aki seregével csak Székesfehérvárig jutott el.

XXIV. fejezet:

Egy bizonyos Godescalculus nagy csapatot gyűjt össze ugyanerre a hadjáratra

Nem sokkal Péter átvonulása után egy Godescalculus nevű Rajna-vidéki német pap, akiben Péter buzdítása keltette fel a jeruzsálemi út vágját és óhaját, prédikációjával sokak szívét fellelkesítette a legkülönbözőbb népekből, hogy szintén útra keljenek; Lotharingia, Keleti-Frankföld (Hessen), Bavaria (Bajorország), Alemannia (Svábföld) különböző vidékeiről több mint 15 000 embert szedett össze, mind katonáskodó, mind gyalogos népséget, akik mondhatatlan mennyiségű pénzt és egyéb szükséges dolgot összegyűjtve a hír szerint békésen folytatták útjukat egészen Magyarorszáig.

A mosoni kapuhoz (porta Meseburg) és várhoz érkezve Kálmán király kegyessége folytán tisztességgel bebocsátották őket. Engedélyt adtak nekik élelmiszer vásárlására, és a király parancsára mindkét részről kinyilvánították a békességet, hogy ne keletkezzék viszálykodás a sereg nagysága miatt. De miután néhány napon át ott tartózkodtak, kószálni kezdtek: a bajorok és svábok, ez az izgága népség, és a többi ostoba mértéktelenül italozva megsértette a kinyilatkoztatott békességet, sorra elszedte a magyaroktól a bort, árpát és egyéb élelmiszert, végül a földeken rabolva leölték a juhokat és marhákat, sőt lemészárolták azokat is, akik ellenálltak és el akarták őket kergetni. Számos egyéb gaztettet is elkövettek (ezeket mind elsorolni nem tudjuk), mivel ez a népség paraszti módra ostoba, fegyelmezetlen és féktelen volt. A szemtanúk elmondása szerint egy teljesen jelentéktelen veszekedés során egy magyar ifjút a piactéren a fenekén át nyársra húztak. A panaszok emiatt és a többi jogtalanság miatt egészen a király és főurai füléig eljutottak.

XXV. fejezet:

Godescalculus egész zabolátlan seregét elpusztítják Magyarországon

A király, akit nyugtalanított ez a gyalázat, mivel egész udvara felháborodott miatta, megparancsolta alattvalóinak, hogy fegyverkezzenek fel, egész Magyarország induljon meg e rémtett s a többi gyalázatosság megbosszulására: egyetlen zarándoknak se kegyelmezzenek, mivel ilyen szörnyűséges dolgot követtek el. Amikor Godescalculus serege tudomást szerzett a kiirtásukra kiadott kegyetlen királyi parancsról, minden csapattestnél megfúvatták a kürtöket, s Belegrava (Székesfehérvár) mezején Szent Márton kápolnája

mellett egybesereglettek. Egész Magyarország királyi hadereje haladéktalanul fegyverbe szállt, hogy az összegyűlt népséget szétkeresse. Ámde azt tapasztalták, hogy a németek, akik életüket féltették, karddal, lándzsával és nyilakkal bátran ellenállnak. Ezért csökkenő merészséggel támadtak rájuk. Amikor tehát a magyarok látták, hogy azok életre-halálra elszánták magukat, és hogy a franciákkal (keleti frankokkal?) hatalmas veszteség nélkül nem bocsátkozhatnak ütközetbe, nyájas, de álnok szóval így szóltak hozzájuk: „Eljutott a panasz Király Urunkhoz azon jogtalanságok miatt, melyeket országá ellen cselekedtetek. De ő azon a véleményen van, hogy nem mindnyájan vagytok bűnösök e gazztettben, hiszen a legtöbbet közületek józan embernek kell tartani, és a béke megsértése éppúgy felháborított benneteket, mint a királyt és övéit. Ezért ha a királynak elégtételt akartok adni, és az ország főurait ki akarjátok engesztelni, elengedhetetlenül szükséges, hogy minden fegyvereteket a Király Úr rendelkezésére bocsássátok, tanácsunk szerint békésen viselkedjete, minden pénzetekkel együtt hódoljatok be a királynak, csillapítsátok le haragját, és ily módon nyerjétek meg kegyét. Ellenkező esetben senki közületek nem állhat meg elevenen a király és övéi színe előtt, mivel igen nagy gyalázatot és gazzságot követtetek el országában.” Godescalculus és a többi józan férfiú ennek hallatára úgy vélték, hogy e szavakból őszinte becsületesség sugárzik, s mivel a magyarok keresztények, az egész seregnek azt tanácsolták, hogy az elmondottak szerint a királynak elégtételt szolgáltatandó adják át fegyvereiket, s ezáltal teljes lesz a békeség és egyetértés. Mindenki megfogadta ezt a tanácsot: vértjeiket, sisakjaikat, minden fegyverüket és pénzüket (amely Jeruzsálemig fedezte volna létfenntartásukat) a király tisztviselőinek a kezére adták, alázatosan és rettegve behódoltak a királynak, mivel hittek neki, bíztak könyörületességében és emberiségében. A királyi szolgák és katonák minden fegyvert bevitték a királyi palota egyik termébe, a pénzt és egyéb értékeket pedig, amelyeket a népes sereg egybehordott, a királyi kincstárba helyezték el. Miután valamennyiük fegyverét lerakták a teremben, egyáltalán nem adták meg a király által a seregnek ígért kegyelmet, hanem véres öldöklés közepette rájuk rohantak, a fegyvertelen embereket levetkőztették és fölkoncolták: szörnyű mészárlást vittek végbe köztük, olyanmnyira, hogy – mint ama szemtanúk szavakra állítják, akik alig tudtak elmenekülni – az egész székesfehérvári síkságot ellepte a legyilkoltak teteme és vére, s csak kevesen kerültek el a vértanúhalált.

A Rajna-vidéken Godescalculus mellett még Emicho leiningeni gróf szervezett önálló kereszties hadat. Miután összeállt a sereg, rögtön a zsidókra támadtak. Először csak megkeresztelkedésüket követelték, később azonban szörnyű öldöklésbe kezdtek. Alberthus Köln, Neuss és Mainz zsidóságának lemészárlásáról számol be.

XXVI. fejezet:

*A különböző országokból népes sereg
gyűlik össze a kereszties hadjáratra*

Ugyanebben az esztendőben [1096], amelyben Péter és Godescalculus összegyűjtött seregével előreindult, nyár elején a legkülönbözőbb országokból és területekről, nevezetesen Franciaországból, Angliából, Flandriából és Lotharingiából szinte megszámlálha-

atlanul népes keresztény sereg gyűlt egybe az isteni szeretet tüzétől lángolva; felvették a kereszt jelét, s áradtak szüntelenül mindenfelől csapatostul, felszereléssel, élelmiszerekkel, harci fegyverzettel, amire csak szükségük volt a Jeruzsálembé indulóknak. Miután csoportonként a különböző országokból és városokból egybegyűltek, nem tartóztatták meg magukat a tiltott paráználkodástól, mértéktelenül dorbézoltak, a hasonlóan könyvelmű szándékból kirajzó asszonyokkal és lányokkal szüntelenül a gyönyört hajhászták, és újjakkal vakmerően hengegtek.

XXVII. fejezet:

A kölni zsidók lemészárlása

Nem tudom, vajon az Úr akaratából, vagy valami lelki eltévelyedés miatt ezután kegyetlen indulattal a zsidó nép ellen támadtak, amely egyes városokban szétszórtan élt, és kegyetlenül öldösték őket; különösen Lotharingiában azt hirdették, hogy elérkezett az idő az expedíció megkezdésére és a keresztély vallás iránti engedelmisségük tanúsítására a hit ellenségeivel szemben. A polgárok először Köln városában gyilkolták le a zsidókat: hirtelen megrohanták kisszámú csoportjaikat, többségüket súlyosan megsebesítették, felkoncolták, házaikat és zsinagógáikat feldúlták, és temérdek pénzüket egymás közt elosztották. E kegyetlenség láttán mintegy kétszázán az éjszaka csendjében hajón Nussíába [Neuss] menekültek, de a zarándokok és keresztések erről tudomást szereztek, és egyet sem hagytak közülük életben: ugyanúgy lemészárolták őket, és mindent elszedtek tőlük.

XXVIII. fejezet:

A mainzi hasonló vérengzés

Ezután haladéktalanul útra keltek, és fogadalmukhoz híven nyomasztó sokaságukkal Moguntiába [Mainz] érkeztek. Itt Emicho gróf, a környék leghatalmasabb nemesura nagy német sereggel várta a zarándokok megérkezését, akik a különböző helyekről az országúton özönlöttek arrafelé. A város zsidó lakosai értesültek hitsorsosaik legyilkolásáról, de tudták, hogy ily nagy sereg elől nem tudnak elfutni, ezért Rothardus püspökhöz siettek a menekülés reményében, s mérhetetlen kincseiket az ő becsületére és őrizetére bízták: nagyon reménykedtek abban, hogy megvédi őket, hiszen ő volt a város püspöke. A főpap a tőlük átvett hallatlan mennyiségű pénzt biztonságba helyezte, a zsidókat pedig palotájának igen tágas padlásán rejtette el Emicho gróf és kísérei elől, hogy e felettébb biztonságos és jól felszerelt búvóhelyen sértetlenül, baj nélkül megmaradjanak. Ámde Emicho és a többiek emberei tanácskozás után napkeltekor nyilakkal és lándzsákkal megtámadták a padlason a zsidókat: feltörték a kapukat és reteszeket, s miután azok hiába próbáltak ellenállni a több ezer férfi támadásának, körülbelül hétszázat közülük leöltek; ugyanígy legyilkolták az asszonyokat, és kardélre hányták a gyermekeket is nemre, korra való tekintet nélkül. Amikor a zsidók látták, hogy ellenségeik, a keresztények rájuk és gyermekeikre rontanak, és senkinek nem kegyelmeznek, maguk is

rátámadtak egymásra, hitsorsosaikra, gyermekeikre, az asszonyokra, anyákra, nővérekre, és legyilkolták őket. Az anyák elvágták a csecsszopók torkát (elmondani is szörnyű), másokat leszúrtak, mert inkább választották, hogy tulajdon kezüktől pusztuljanak el, semmint a körülméletlenek fegyverétől.

Szerzőnk nemcsak az első keresztesek sikereiről, hanem kudarcaikról és szörnyű szenvedéseikről is beszámol. Rettenetes képekben festi le a zarándokok áthaladását Anatólián, leírja, hogy az augusztus havi forráságban a szemtanúk állítása szerint naponta ötszázan is kilehelték lelküket. Igen érdekes az a fejezet is, amelyben több, éhínségtől fenyegetett nemes vitéz koldulását jegyezte fel.

LIV. fejezet:

Azon főurak jegyzéke, akik ínségükben koldultak

Számos kiváló és igen nemes vitéz, kiknek számát nem is tudjuk, miután lovaik megdöglöttek, őket pedig az éhség mardosta, átsorolódott a gyalogság közé: elsajátították a gyalogos harcmodort, holott ifjúságuktól kezdve mindig lóra szoktatták őket, és lóháton mentek a csatákba is. E jeles férfiak közül azok, akik öszvért, szamarat, hitvány barmot vagy igáslovat tudtak szerezni, ezeket használták paripaként: vitéz és hazájukban igen gazdag főurak számárháton vonultak ütközetbe. Nem is csoda, hiszen már rég elfogyott a pénzük, és ínségükben koldulásra vetemedtek; kénytelenek voltak eladni fegyvereiket, s a harcban a törökök nekik szokatlan, alkalmatlan fegyvereit forgatták. Közöttük volt a gazdag nemes Hartmann [Hartmann von Dillingen?], Alemannia egyik leghatalmasabb ura, aki állítólag számárháton ülve egy török pajzssal és karddal volt felfegyverkezve a csata napján. Ugyanerre a sorsra jutott Henricus de Ascha [Henrich von Assche], a nemes és kiváló katona. De a dicső Gottfried herceg megszánta őket: Hartmannak saját költségén kiutatott naponta egy kenyeret egy adag hússal vagy hallal, Heinrichet pedig, mivel vitézeként és hűbéreseként sok éven át szolgált néki a háborúk veszedelmei közepette is, kísérvé és asztaltársává fogadta.

JEGYZETEK

1. A mű szövegkiadásai: REINECCIUS, Reiner: *Chronicon Hierosolymitanum. De bello sacro*, Helmaestadii [Helmstedt], 1584.; BONGARSIIUS, Jacobus: *Gesta Dei per Francos* I., Hannover, 1611., 184–381.; MIGNE, Jacques Paul: *Patrologiae cursus completus. Patrologia Latina* CLXVI., Párizs, 1854., coll. 389–716 (az általunk használt kiadás); *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Historiens occidentaux* IV., Párizs, 1879., 265–713.
A keresztes hadjáratok szakirodalmára lásd MAYER, Hans Eberhard: *Bibliographie zur Geschichte der Kreuzzüge*, Hannover, 1960; ATYA, Aziz S.: *The crusade. Historiography and bibliography*, Bloomington (Indiana), 1962.
2. SYBEL, Heinrich von: *Kleine historische Schriften* III., München, 1880, 117–155.
3. KUGLER, Bernhard: *Albert von Aachen*, Stuttgart, 1885.; *Kaiser Alexios und Albert von Aschen – Forschungen zur deutschen Geschichte*, 23. (1883) 483–500; *Analekten zur Kritik Alberts von Aachen*, Tübingen, 1888. Tübinger Progr. 2., 6. März, 188.; *Die deutschen Codices Alberts von Aachen*, Tübingen, 1895. KÜHN, Fritz: *Zur Kritik Alberts von Aachen – Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 12. (1887) 545–558, és 13. (1888) 543–558.
4. KNOCH, Peter: *Studien zu Albert von Aachen*, Stuttgart, 1966.